

1936, 23. — 24. P. Korošec, o. c., 2. del: 13. — 25. Terenski dnevnik S. Gabrovca, izkopavanje na Pristavi (2, 1949), zapis dne 18. VII (hrani Narodni muzej v Ljubljani); S. Gabrovec, o. c., 6. — 26. M. Brodar, Varstvo spomenikov 10, 1966, 190; A. Valič, Varstvo spomenikov 11, 1967, 132. — 27. A. Valič, Varstvo spomenikov 11, 1967, 132. — 28. T. Knific, A. Pleterski, Terenski dnevnik arheološke topografije 1977—79, zapis dne 24. V. 1979 (tipkopis hrani Inštitut za arheologijo SAZU). — 29. A. Valič, Varstvo spomenikov 8, 1962, 258. — 30. Hrani jo Tehniški muzej na Jesenicah. — 31. A. Valič, Varstvo spomenikov 8, 1962, 257. — 32. T. Knific, A. Pleterski, Terenski dnevnik arheološke topografije 1977—79, zapis dne 9. IX. 1976 (tipkopis hrani Inštitut za arheologijo SAZU). — 33. Navedena je samo tista literatura, ki je v Arheoloških najdiščih Slovenije, 1975, 162—165, ni. — 34. V. Šribar, Varstvo spomenikov 9, 1965, 161. — 35. Nekaj kamnitih odbitkov je bilo najdenih pri izkopavanju grobišča v letih 1975—76 in 1978. — 36. T. Knific, A. Pleterski, Varstvo spomenikov 23, 1981, 197 s. — 37. F. Leben, Arheološki vestnik 29, 1978, 17. — 38. A. Valič, Varstvo spomenikov 8, 1962, 81. — 39. V. Šribar, Blejski otok (brez letnice), 11. — 40. T. Knific, A. Pleterski, Terenski dnevnik arheološke topografije 1977—79

(dodatek), zapis dne 22. VI. 1981 (odlomke in dnevnik hrani Inštitut za arheologijo SAZU). — 41. T. Knific, Varstvo spomenikov 21 in 22, 1977 in 1979, 280 in 319. — 42. T. Knific, A. Pleterski, Varstvo spomenikov 24, 25 in 26, 1982, 1983 in 1984, 190, 262 s in 277. — 43. Ibid. — 44. J. Menter, Numizmatični vestnik 10, 1982, 300. — 45. A. Grimšičar, Geologija 3, 1955, 222 ss. — 46. M. Šiferer, Geografski zbornik 11, 1969, 160 s; A. Grimšičar, l. c., 221. — 47. A. Grimšičar, l. c., 222. — 48. M. Šiferer, Zbornik 12. zborovanja slovenskih geografov, 1981, 71. — 49. S. Buser, Osnovna geološka karta 1 : 100 000 (1980, list Celovec). Po tej karti je narisana slika 3. — 50. A. Grimšičar, Geologija 3, 1955, 222, sl. 1. Navedena slika je predloga naše slike 4. — 51. R. Ložar, Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo 10, 1929, 58 s. — 52. F. Gornik, Bled v fevdalni dobi, 1967, 175 s. — 53. F. Lovrenčak, Zbornik 12. zborovanja slovenskih geografov, 1980, 122. — 54. D. Stepančič, Tla sekcije Bled 2 (1975, rokopisna karta in komentar, Biotehnična fakulteta, Ljubljana). Po tej karti (gorjanski konec je začrtan po F. Lovrenčak, l. c., slika na str. 124) je narejena slika 5. — 55. S. Ilešič, Geografski vestnik 25, 1953, 28, 31 s, op. 9. — 56. D. Furlan, Geografski zbornik 6, 1961, 12 ss.

ŽUPA BLED

Interpretacija

ANDREJ PLETERSKI

Če hočemo govoriti o Bledu v staroslovanskem obdobju, je smiselno, da v obravnavo zajamemo celotni prostor Blejskega kota. Gre za ozemlje, ki se razprostira od Mežakle na severu do Jelovice na jugu in od Pokljuke na zahodu do Save Dolinke na vzhodu. Tu je nastala, skozi vse staroslovansko obdobje živela in hkrati z njim prenehala župa Bled. Kako se je v resnici imenovala, če je sploh imela neko ime, verjetno ne bomo nikoli izvedeli. Vendar bi bilo ime Bled zanjo povsem primerno, saj je označevalo njeno središče, s svojim pred-slovanskim izvorom pa nas popelje v davne čase prihoda starih Slovanov.

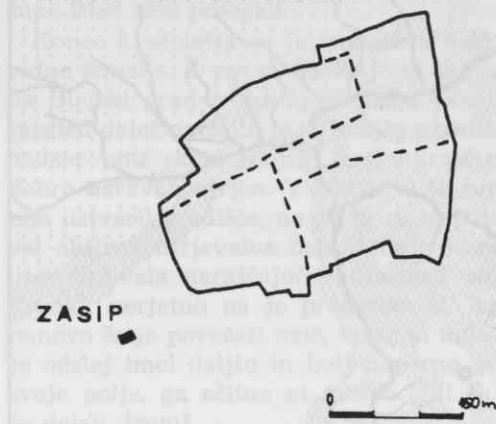
Blejski kot je bil tedaj mnogo bolj poraščen z gozdom kakor dandanašnji, saj je v njem živelo manj ljudi, ki so potrebovali manj izsekanih površin. Te so obsegale plodne ravnine predvsem severno in vzhodno ob Blejskem jezeru ter v okolici današnjega Zasipa. Na teh dveh predelih so še prebivali nekateri staro-

selci, ki se jim je posrečilo preživeti v tedanjih negotovih časih.

Pot, po kateri so mednje prišli Slovani, je bila ena tistih, ki so v uporabi še danes. Število prišlekov je bilo zelo verjetno majhno, le nekaj deset ljudi v okviru nekaj družin. Zdi se, da je šlo za skupino sorodstveno povezanih ljudi pod vodstvom enega moža, za staroslovansko župo s svojim županom. Plodne ravnice, ki so jih našli, so si razdelili tako, da je vsaka družina dobila ločeno dovolj zemlje za svoje polje. To je bilo veliko tudi do 7 ha. Verjetno so že ob prihodu poznali način navedetnega kolobarjenja s praho. Ta jim je tudi omogočal privatno lastnino polja, saj ga je lahko obdelovala vsaka družina sama. Iz tega časa se je ohranila poljska razdelitev v Zaspeh (slika 1). Polje je bilo tu razdeljeno na četrtine. Polovica njiv je bila obdelana prvo, polovica pa drugo leto.

Lahkoto, s katero so se Slovani vkoreninili

PRVA STOPNJA

1. Najstarejša razdelitev polja v Zaspeh

v novi domovini, gre pripisati tudi sožitju s staroselci, ki so jim predali izročilo svojega kraja od tvarnih do duhovnih dobrin.

Obilje za obdelavo primernih zemljišč je omogočalo naglo naraščanje števila prebivalstva. Nove družine so si delile staro polje in ob njem krčile novo. Kjer je bilo družin preveč, so se odseljevale in si osnovale vsaka svojo naselbino s svojim poljem.

Notranji ustroj družine je bil verjetno takle: glavar je bil oče, ob njem so bili žena in njeni otroci. Poleg tega je družina lahko obsegala še kakega odraslega, sorodnika ali hlapca. Ko so otroci dorasli, so se hčere poročile od hiše, sinovi so si osnovali novo naselbino, ali pa so morali počakati, da jim je oče predal posest, preden so ustvarili svoje družine. Na veljavo očeta kaže ureditev grobišča na Dlescu pri Bodeščah, kjer so bili odrasli moški pokopani na osrednjem prostoru, v najlepših grobovih in v nekoliko drugačni smeri kot drugi pokojniki.

V kratkem času je bil obljuden ves Blejski kot. V osmem stoletju (slika 2) so v njem stale naselbine: Sp. Gorje, Zasip, naselbina na Pristavi, predhodnica Gradu, predhodnica Mlinega, predhodnica Sp. Bodešč. Vse so ležale ob ali v bližini križišč glavnih prehodnih poti skozi Blejski kot (slika 3). Tako lego so si prebivalci izbrali morda tudi zaradi nadzorovanja dostopov, verjetno še bolj pa zaradi dobre prometne povezanosti.

Poti za tedanje Blejce niso bile pomembne samo v vsakdanjem življenju, ampak tudi pri pogrebnih običajih. Vsa znana staroslovanska grobišča v Blejskem kotu namreč ležijo ob starih poteh ali v njihovi neposredni bližini. Seveda pa to ni bil edini vidik, ki je narekoval izbiro prostora za pokopališče. Prav tako po-

membna je bila tudi osončenost, zaradi katere so grobišča na prisojnih legah. Nemalokrat pa so si k vsemu temu izbrali za pokopavanje še večjo ali manjšo ledeniško gomilo, ki je že na daleč označevala prostor umrlih. Vsaka naselbina je imela svoje grobišče, ki je ležalo včasih v neposredni sosesčini hiš, včasih pa je bilo bolj oddaljeno. Osamosvojitve družin, ki so si osnovale nove naselbine, je bila torej tolikšna, da so celo pokopavali na novem mestu.

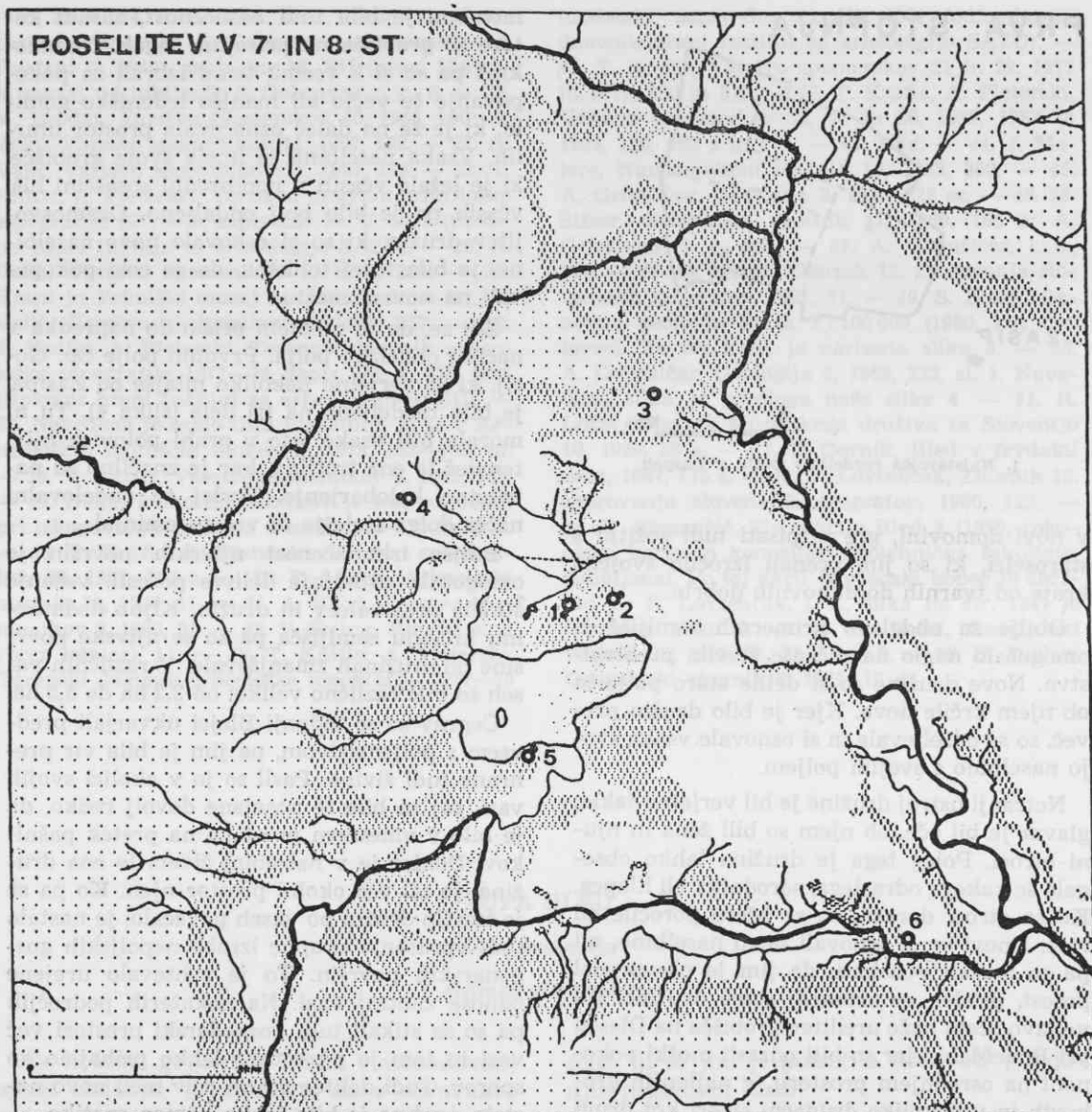
Zdi se, da je medtem prišlo do napredka v načinu obdelave polja. Prvotno polje Sp. Gorij, ki so verjetno nekoliko mlajše od Zasipa, je bilo razdeljeno na tri dele (slika 4). Tu ni morala biti vsako leto v prahi polovica njiv, temveč le ena tretjina, kar je značilno za natriletno kolobarjenje. Poslej se obdelovalni način dolga stoletja ni več spreminjal.

Boljša izkoriščenost njivskih površin je omogočala nadaljnje delitve posesti, večanje števila prebivalcev in družin. Kljub dodatnemu krčenju zemljišča pa so se njivske površine po družinah zmanjševale. V različnih vaseh so bile različno velike: od 2,2 ha do 5,5 ha.

Čeprav so se tedanji Blejci ukvarjali predvsem s poljedelstvom, pa jim je bila vir prehrane tudi živina. Pasli so jo v okolici svojih vasi, saj so bile te posejane dovolj redko, da je bilo v vmesnem prostoru na pretek pašnikov. Dokler je v naselbini živela le ena družina, je bil ves okolni prostor njen. Ko pa se je število družin po vaseh povečalo, je nastalo tudi vprašanje skupne izrabe nepoljskih gospodarskih površin. To je zahtevalo urejene odnose znotraj vasi. Na nekaterih področjih pa so se stikali tudi gospodarski prostori več vasi in tam je prav tako lahko prihajalo do sporov. Tudi delitev starih njiv med novo nastale družine je bila lahko kamen spotike.

Kaj je bilo bolj samoumevno kot to, da je župan, ki je pripeljal svojo župo v Blejski kot, prevzel urejanje krajevnih sporov in zadev v svoje roke. Vojaško poveljstvo pa mu je pripadalo še iz obdobja naseljevanja. Župa se je torej teritorializirala, postala je upravno-pokrajinska enota, župan je obdržal svoj vodstveni položaj. Še več. Zdi se, da ga je že ob naselitvi dodobra izkoristil. Njegova naselbina, predhodnica Gradu, je imela osrednje dobro rodovitno polje v Blejskem kotu. Poleg tega je ležala na vozlišču glavnih poti in tako imela najboljše povezave z vsemi okolnimi naselbinami (slika 3).

Ni pa bila županova naselbina edina, ki je imela v župi tudi nek poseben pomen. Taka je bila tudi predhodnica Mlinega. Stala je najverjetneje nekje v sedanjem parku okoli vile

2. Naselbine in poznana grobišča župe Bled: 1 — naselbina na Pristavi, 2 — prehodnica Gradu, 3 — Zasp, 4 — Sp. Gorje, 5 — prehodnica Mlinega, 6 — prehodnica Sp. Bodešč

Bled. Na izbiri prostora za njeno postavitev so vplivali nepoljedelski vidiki, saj je bila edina blejska vas, ki je imela polje oddaljeno več kot pol kilometra. Morda je bila odločilna bližina otoka sredi jezera. Po starem ljudskem izročilu je na njem stalo svetišče staroslovankega boga Radegasta, ki ga je s kopnim povezoval lesen most. Arheološka izkopavanja so na otoku odkrila obrise lesene pravokotne stavbe, ki je tam stala pred postavitvijo prve cerkve v 9. stoletju. So to ostanki staroslovankega svetišča? Ali je bila naloga že prvih »Mlinjanov« prevažati ljudi na otok?

Tudi za naselbino na Pristavi je mogoče domnevati, da je bila pomembna za župo. Pri

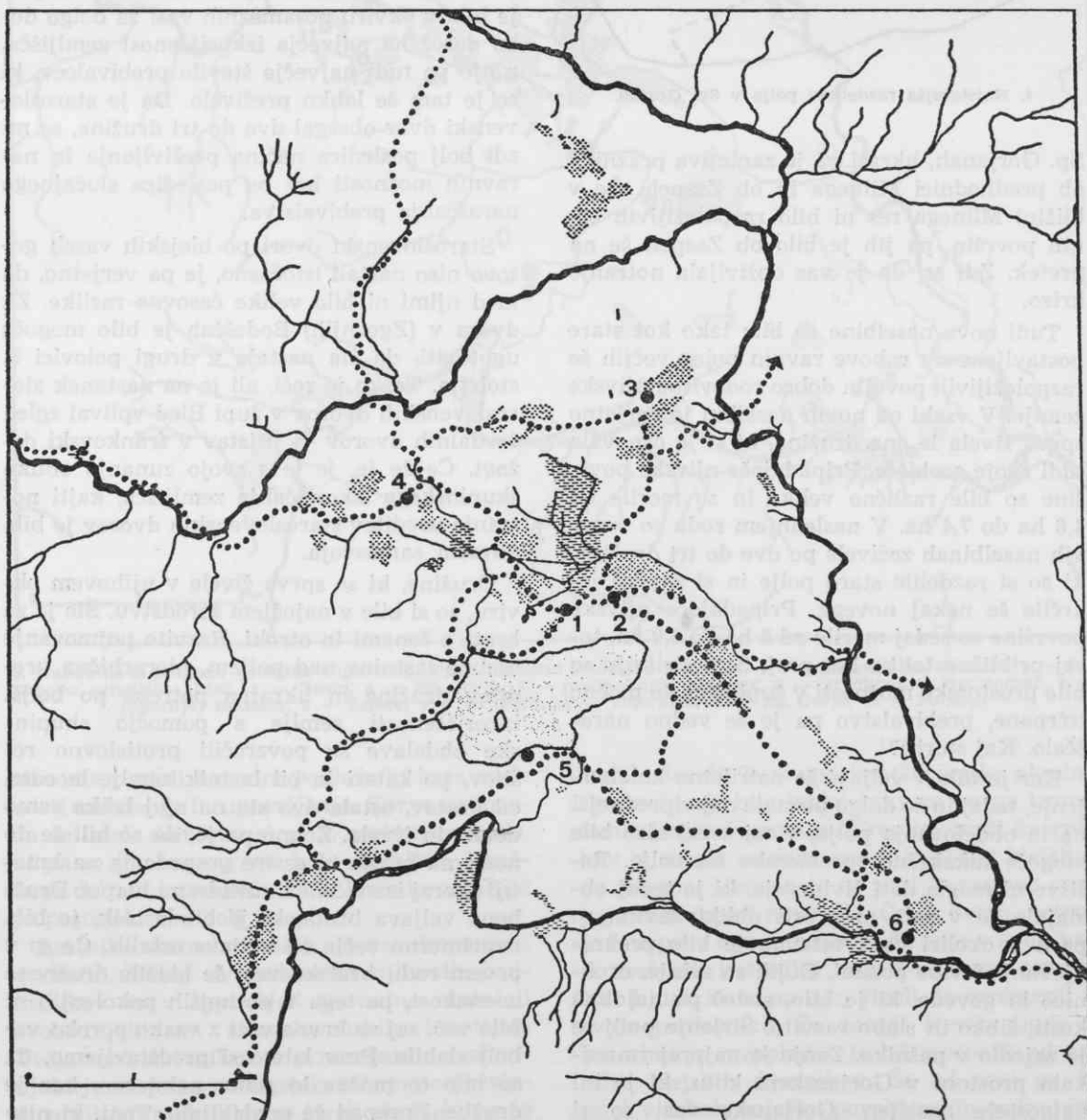
izkopavanju njenih ostalin je bil v eni izmed hiš odkrit tudi talilni lonček, ki je počil v vročini med taljenjem. Tako se je v razpoki ohranila kapljica taline bakra in srebra. To pa je zmes, ki je značilna za nakit. Na Pristavi je torej živel mojster, ki je s svojimi izdelki zalagal predvsem ženski del prebivalstva župe. Morda so na Pristavi gojili še kake druge obrti, ki pa bi jih bilo trenutno težko dokazati.

Župa Bled je obsegala celotni Blejski kot. Z drugimi župami je bila povezana v slovansko kneževino Karniolo. V drugi polovici 8. stoletja so se ji začeli grozeče približevati Franki, ki so jo do konca istega stoletja spravili za

mejo svoje države. V upravo in gospodarstvo župe Bled niso posegali.

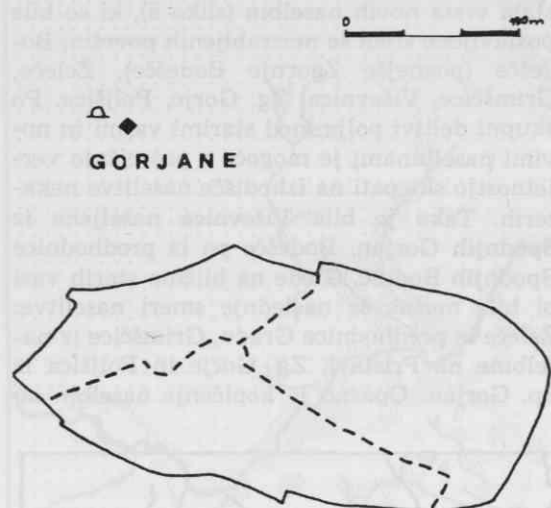
Konec 8. stoletja se je županova moč tudi vidno izrazila. Z vso svojo vasjo se je preselil na Blejski grad (slika 5). S hriba je odličen razgled daleč naokoli, je najboljše izhodišče za nadzor poti skozi Blejski kot, hkrati pa je dobro naravno utrjen. V bistvu si je župan s tem ustvaril gradišče, ne da bi za to potreboval obširna utrjevalna dela. Morda je na selitev vplivala naraščajoča nevarnost vojne s Franki, verjetno pa je predvsem šlo za županovo željo povečati moč, vpliv in ugled. Da je odslej imel daljšo in bolj naporno pot na svoje polje, ga očitno ni motilo. Ali so zanj že delali drugi?

Ker je bil prostor okrog starih vasi že precej izkoriščen, je približno v istem času nastala vrsta novih naselbin (slika 5), ki so bile postavljene sredi še neizrabljenih površin: Bodešče (poznejše Zgornje Bodešče), Želeče, Grimščice, Viševnica, Zg. Gorje, Poljšica. Po skupni delitvi polja med starimi vasmimi in novimi naselbinami je mogoče s precejšnjo verjetnostjo sklepati na izhodišče naselitve nekaterih. Tako je bila Viševnica naseljena iz Spodnjih Gorjan, Bodešče pa iz predhodnice Spodnjih Bodešč. Glede na bližino starih vasi bi bile možne še naslednje smeri naselitve: Želeče iz predhodnice Gradu, Grimščice iz naselbine na Pristavi, Zg. Gorje in Poljšica iz Sp. Gorjan. Opazno je kopičenje naselbin ob

3. Poti in naselbine 8. stol. v župi Bled ter njihov odnos do najboljših njivskih površin

PRVA STOPNJA

4. Najstarejša razdelitev polja v Sp. Gorjah

Sp. Gorjanah, hkrati pa je zanimiva praznina ob predhodnici Mlinega in ob Zaspah. Če v bližini Mlinega res ni bilo razpoložljivih ornih površin, pa jih je bilo ob Zaspah še na pretek. Zdi se, da je vas doživljala notranjo krizo.

Tudi nove naselbine so bile tako kot stare postavljene na robove ravnin poleg večjih še razpoložljivih površin dobro rodovitne njivske zemlje. V vsaki od novih naselbin je verjetno sprva živela le ena družina, ki si je osnovala tudi svoje grobišče. Pripadajoče njivske površine so bile različno velike in so merile od 4,8 ha do 7,4 ha. V naslednjem rodu so v novih naselbinah zaživele po dve do tri družine, ki so si razdelile staro polje in si zraven izkrčile še nekaj novega. Pripadajoče njivske površine so sedaj merile od 5 ha do 6,9 ha, torej približno toliko kot prej. S to širitvijo so bile prostorske možnosti v župi Bled že močno izčrpane, prebivalstvo pa je še vedno naraščalo. Kaj storiti?

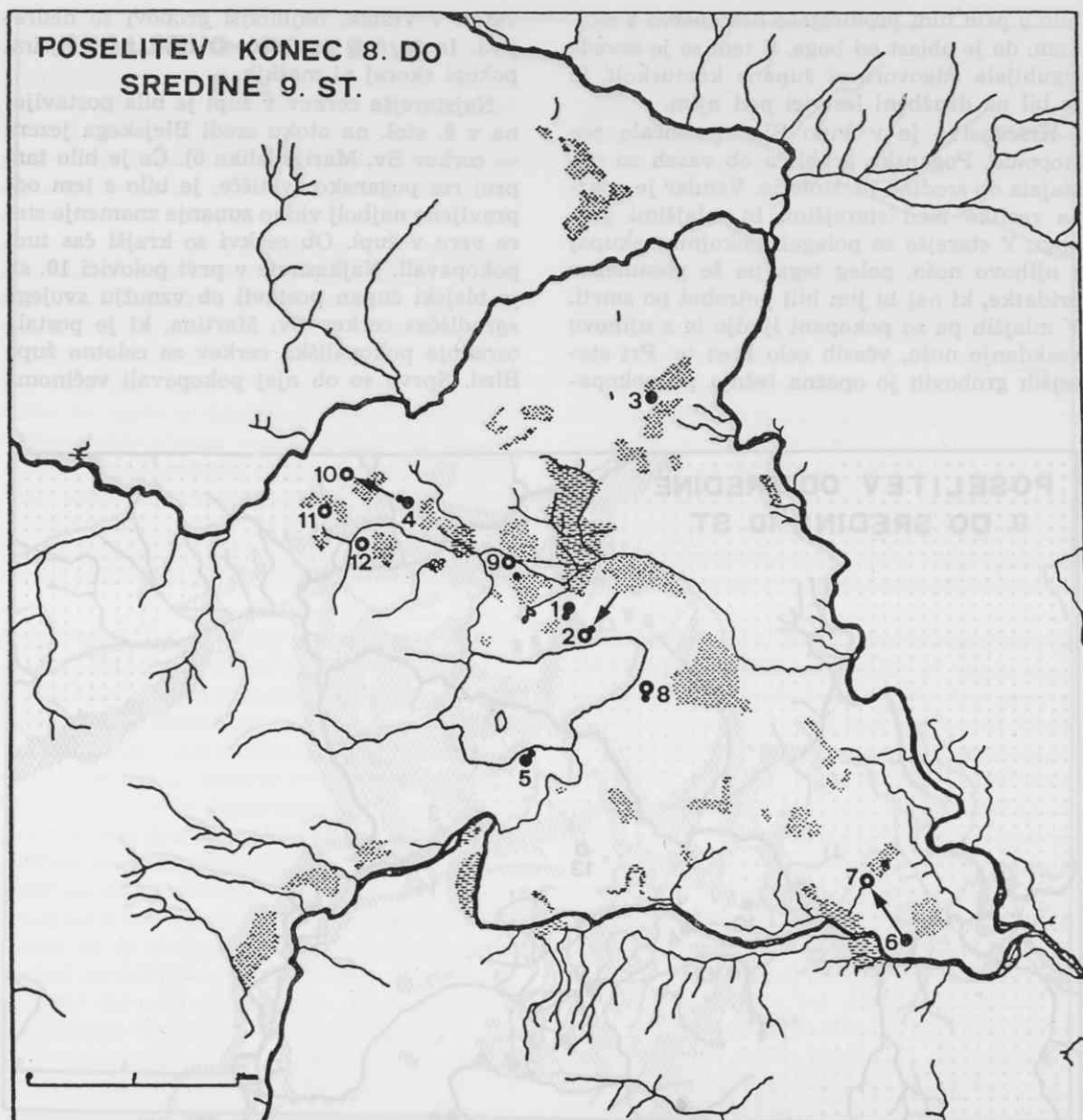
Ker je bilo v veljavi že natriletno kolobarjenje, tedaj in še dolgo pozneje najnaprednejši način obdelovanja polja, v tej zvezi niso bile mogoče nikakršne spremembe na bolje. Rešitve ni mogla dati živinoreja, ki je tedaj obstajala še v zelo preprosti obliki; živino so pasli v okolici vasi, težavno je bilo prehranjevanje živine pozimi. Gojili so svinje, drobnico in govedo, ki je bilo, sodeč po najdbah kosti, šibko in slabo razvito. Širjenje polij se je zajedlo v pašnike. Zanje je najprej zmanjkalo prostora v Gorjanskem kotu, ki je bil najgosteje naseljen. Gorjanske vasi so si morale poiskati bolj oddaljene pašnike. Na-

ravni pašniki so se začeli nad gozdno mejo. Najbližji tak vrh je bil Klek nad Pokljuko, ki je tako postal visokogorski pašnik — planina Gorjanske planinske srenje. To pa je bilo le nadomestilo za izgubljene površine v dolini in ne razširitev obsega živinoreje. Pridelati več hrane za več ljudi se je dalo le še na en način, z drugačno organizacijo dela.

Dotlej je vsaka družina obdelovala svoje njive sama. To obdelovalno enoto imenujem staroslovenska kmetija. Odslej se stare kmetije niso več delile, temveč so jih po dve ali tri nove družine obdelovale skupno, kar je omogočilo boljšo izkoriščenost zemljišča in lajšalo napore pri pridobivanju novin. Take razširjene obdelovalne enote imenujem staroslovenski dvori. Z njihovim oblikovanjem je bila v okviru posameznih vasi za dolgo dobo dosežena največja izkoriščenost zemljišča, z njo pa tudi največje število prebivalcev, ki se je tam še lahko preživelo. Da je staroslovenski dvor obsegal dve do tri družine, se mi zdi bolj posledica načina preživljanja in naravnih možnosti kot pa posledica slučajnega naraščanja prebivalstva.

Staroslovenski dvori po blejskih vaseh gotovo niso nastali istočasno, je pa verjetno, da med njimi ni bilo velike časovne razlike. Za dvora v (Zgornjih) Bodeščah je bilo mogoče ugotoviti, da sta nastala v drugi polovici 9. stoletja. Težko je reči, ali je na nastanek staroslovenskih dvorov v župi Bled vplival zgled fevdalnih dvorov — pristav v frankovski državi. Če že je, je le s svojo zunanjo obliko skupinskega izkoriščanja zemljišča, kajti notranja ureditev staroslovenskih dvorov je bila povsem samosvoja.

Družine, ki so sprva živela v njihovem okviru, so si bile v najožjem sorodstvu. Šlo je za brate z ženami in otroki. Razvito pojmovanje osebne lastnine nad poljem, hierarhična ureditev družine in hkratna potreba po boljši izkoriščenosti zemlje s pomočjo skupinske obdelave so povzročili protislovno rešitev, po kateri je bil lastnik zemlje le eden od bratov, ostala dva sta na njej lahko samo delala in živela. Znano pa je, da so bili še do nedavna bratje in sestre gospodarja na kmetiji skoraj izenačeni z navadnimi hlapi. Družbena veljava brata, ki je bil lastnik, je bila neprimerno večja od veljave ostalih. Če so v prvem rodu bratske vezi še blažile družbeno neenakost, pa tega v poznejših pokolenjih ni bilo več, saj so krvne vezi z vsako poroko vse bolj slabile. Prav lahko si predstavljamo, da so bile te možne le stanu primerno, kar je družbeni prepad še poglobljalo. Tisti, ki niso bili lastniki zemlje, od katere so živeli, so tako

5. Naselbine in poznana grobišča župe Bled. Puščice kažejo izhodišče naselitve. 1 — naselbina na Pristavi, 2 — županovo »gradišče« Bled, 3 — Zasip, 4 — Sp. Gorje, 5 — predhodnica Mlinega, 6 — predhodnica Sp. Bodešč, 7 — (Zgornje) Bodešče, 8 — Zeleče, 9 — Grinčiče, 10 — Viševnica, 11 — Zg. Gorje, 12 — Poljšica

sčasoma postali navadni podložniki brez možnosti odločanja in upravljanja. Sprva so morali še imeti določeno stopnjo osebne svobode, ki pa so jo sčasoma vse bolj izgubljali. Družbena delitev na podložnike in lastnike zemljišč je postajala vse bolj izrazita.

Lastnike staroslovenskih dvorov imenujem dvorniki. Poleg dvornikov in njihovih podložnikov so v župi Bled še vedno obstajali svobodnjaki na staroslovenskih kmetijah. Večja moč dvornikov v primerjavi s svobodnjaki je verjetno povzročala težnjo po prevladi prvih v vaseh, kjer so živeli oboji, ki pa se je vsaj v posestnem smislu nikomur ni po-

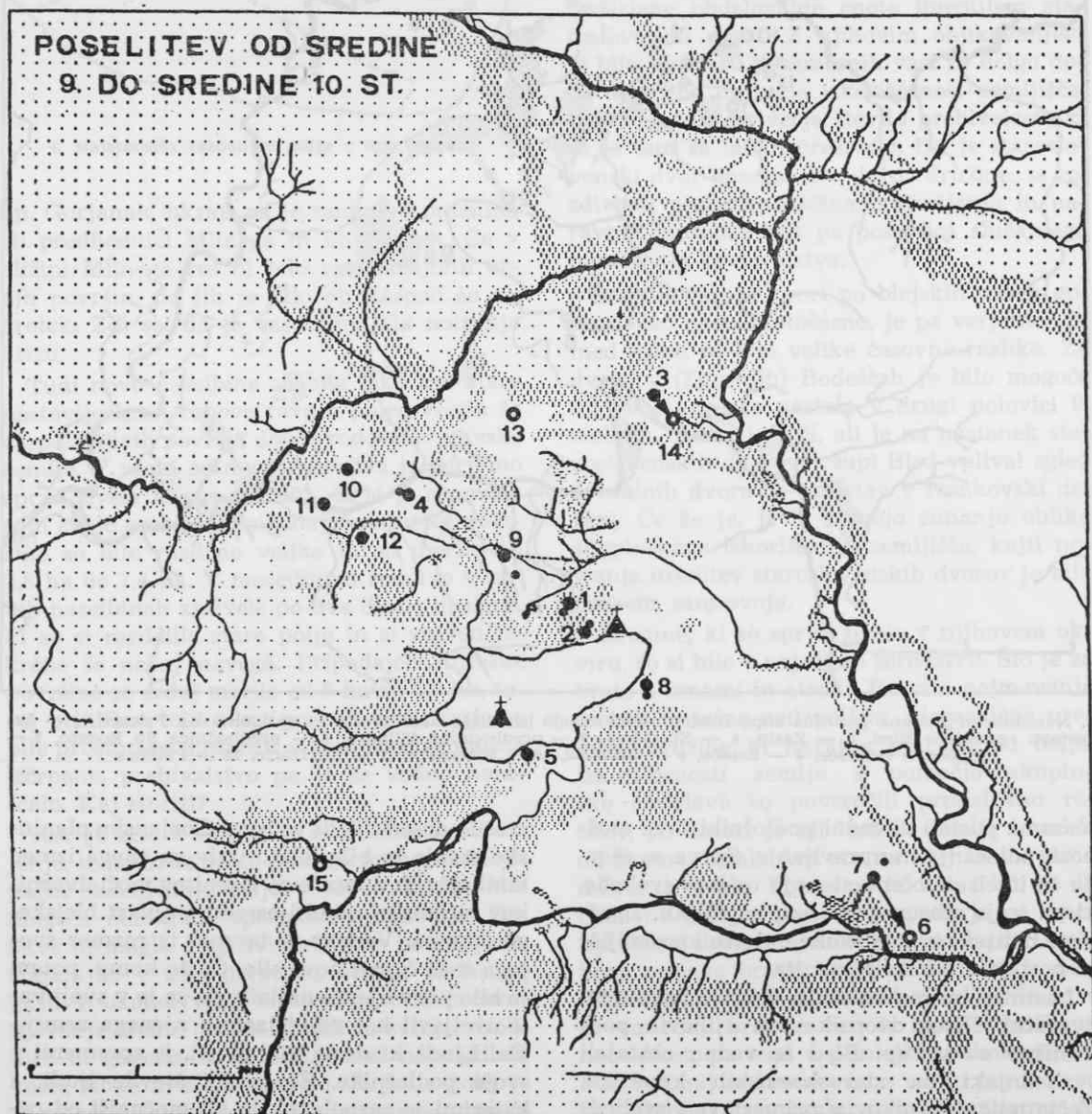
srečilo doseči. Tudi vodstvo Gorjanske planinske srenje je bilo lahko izziv za enega izmed tamkajšnjih dvornikov. Krepitev moči dvornikov bi mogla oslabiti osrednjo oblast blejskega župana. Vendar je ta znal iz razmer svojega časa črpati nove sile. Če že komu, potem je bilo prav njemu najlažje, da se je v svoji vasi uveljavil kot edini lastnik njenega zemljišča. Ljudi, ki so na njej živeli, je spremenil v svoje podložnike. Že zaradi števila ljudi, s katerimi je razpolagal, je bil močnejši od ostalih blejskih dvornikov. Še od prej pa je imel v rokah vojaško poveljstvo in sodno oblast v župi. Njegovim težnjam po krepitvi je

bilo v prid tudi prodirajoče krščanstvo z naukom, da je oblast od boga. S tem se je seveda izgubljala odgovornost župana komurkoli, ki je bil na družbeni lestvici pod njim.

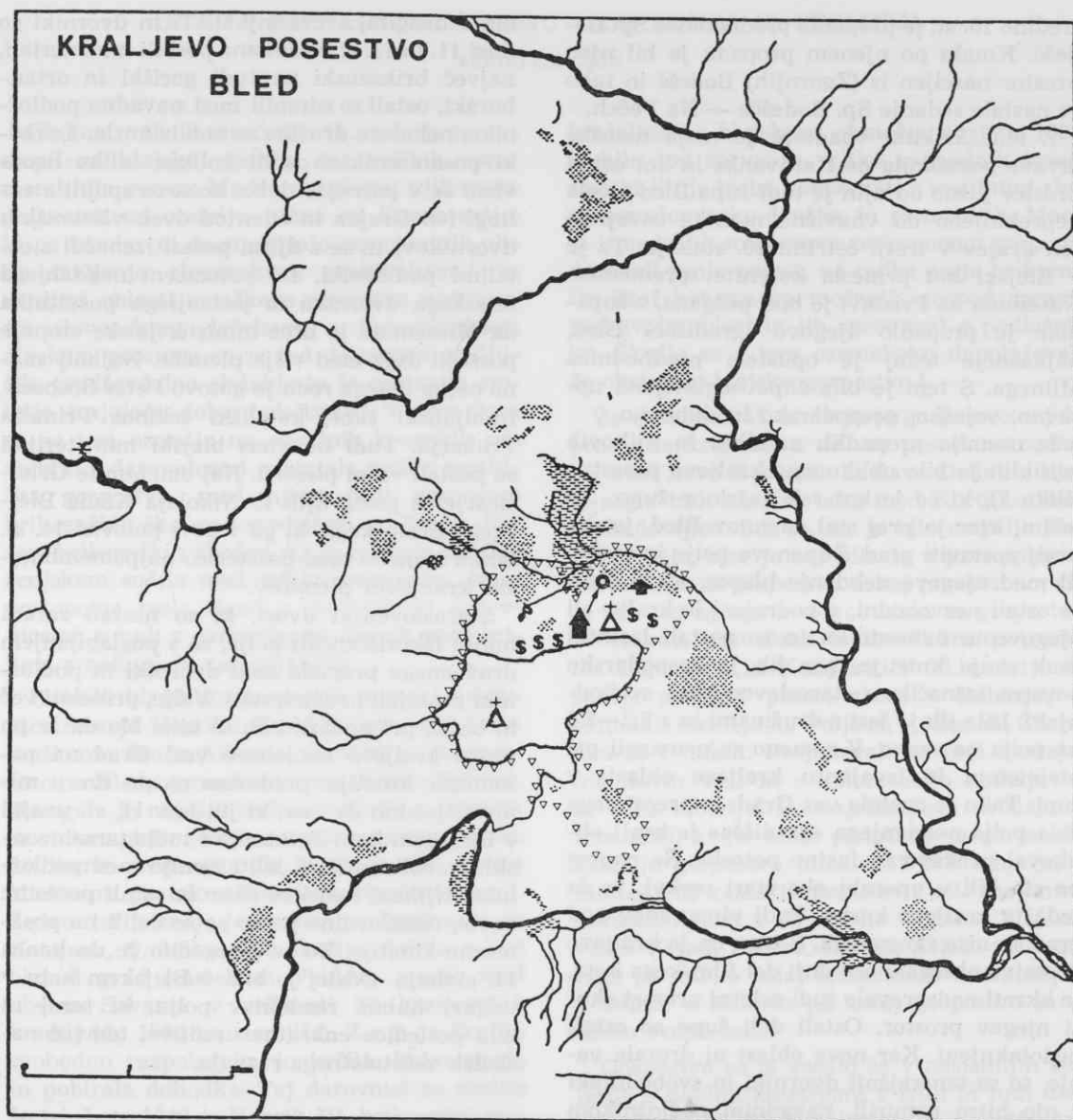
Krščanstvo je v župo Bled pronicalo postopoma. Poganska grobišča ob vaseh so obstajala do sredine 10. stoletja. Vendar je opazna razlika med starejšimi in mlajšimi grobovi. V starejše so polagali pokojnike skupaj z njihovo nošo, poleg tega pa še posamezne pridanke, ki naj bi jim bilj potrebni po smrti. V mlajših pa so pokopani ljudje le z njihovo vsakdanjo nošo, včasih celo brez te. Pri starejših grobovih je opazna težnja po pokopa-

vanju v vrstah, najmlajši grobovi so neurejeni. In še ena zanimivost: med najmlajšimi pokopi skoraj ni moških.

Najstarejša cerkev v župi je bila postavljena v 9. stol. na otoku sredi Blejskega jezera — cerkev Sv. Marije (slika 6). Če je bilo tam prej res pogansko svetišče, je bilo s tem odpravljeno najbolj vidno zunanje znamenje stare vere v župi. Ob cerkvi so krajši čas tudi pokopavali. Najkasneje v prvi polovici 10. st. je blejski župan postavil ob vznožju svojega »gradišča« cerkev Sv. Martina, ki je postala osrednja pokopališka cerkev za celotno župo Bled. Sprva so ob njej pokopavali večinoma

6. Naselbine in poznana grobišča župe Bled. Puščici kažeta izhodišče naselitve. Trikotnika označujeta cerkvi. 1 — naselbina na Pristavi, 2 — županovo »gradišče« Bled, 3 — Zasip, 4 — Sp. Gorje, 5 — predhodnica Mlinega, 6 — Sp. Bodešče, 7 — Zg. Bodešče, 8 — Želeče, 9 — Grinčiče, 10 — Viševnica, 11 — Zg. Gorje, 12 — Poljšica, 13 — Podhom, 14 — Mužje, 15 — Sp. Bohinjska Bela

7. Približni obseg kraljevega posestva Bled v drugi polovici 10. stoletja. Označeni sta cerkvi, vinogradi, večja stavba je blejski grad, krožec vas Grad, manjša stavba je kraljeva pristava

moške, pozneje vse. V času uveljavljanja krščanskega pokopališča je bil krščanski pokop torej tudi prestižno dejanje.

Župan pa ni vplival na cerkveno življenje le kot lastnik cerkve, ene ali morda celo obeh, marveč se zdi, da je dal šolati svoje sorodnike in jih nato nastavljal za duhovnike. Poleg svetne je imel v rokah tako tudi duhovno oblast. Njegovo vodstvo župe Bled je bilo trdno in nesporno.

V času naraščajoče moči posameznikov so si ti začeli prilaščati tudi posamezne dele dotlej skupnih zemljišč, predvsem travnike in vode. O tem nam pričajo ledinska imena, ki so nastala iz slovanskih osebnih imen lastnikov

in obsegajo staro vaško zemljišče. Taki sta imeni travnikov V Sebenah pri Podhomu in travniki na hribu Radolci pri Sp. Gorjanah ter v isti vasi potok Dobrul. Ostala imena te vrste so lahko mlajša in bi lahko nastala v zvezi z različnimi fevdalnimi podelitvami v 11. stoletju. Prisvajanje zemljišč brez lastnika je imelo sicer le majhen obseg, vendar je verjetno, da blejski župan ob njem ni stal križemrok in si je vzel, kar je mogel.

Do tretje četrtine 10. st. je v župi Bled prišlo še do manjših poselitvenih sprememb (slika 6). Iz Zasipa so bile naseljene Mužje. Na novo je nastal Podhom in morda tudi Spodnja Bohinjska Bela. Med koncem 9. in

srednjo 10. st. je propadla predhodnica Sp. Bodešč. Kmalu po njenem propadu je bil njen prostor naseljen iz (Zgornjih) Bodešč in tako so nastale sedanje Sp. Bodešče — Na Pečeh.

Z madžarskimi vpadi se je meja nemške države pomaknila na Karavanke in kot ostali prostor južno od njih je tudi župa Bled živela neprekinjeno do vnovične nemške osvojitve teh krajev v tretji četrtini 10. stoletja. Ta je v Blejski kot prinesla korenite spremembe. Naselbina na Pristavi je bila požgana, z županom je propadlo njegovo »gradišče« Bled, najkasneje tedaj je opustela predhodnica Mlinega. S tem je bila župa obglavljena upravno, vojaško, gospodarsko in duhovno.

Iz ozemlja propadlih naselbin in njihovih pritikin je bilo oblikovano kraljevo posestvo (slika 7), ki se je kot rak zažrlo v župo. Na hribu, kjer je prej stal županov Bled, je dal kralj postaviti grad. Županovo polje je razdelil med njegove nekdanje hlapce, ki so sicer še ostali nesvobodni, a podrejeni le kralju ali njegovemu namestniku in so postali lastniki vsak svoje kmetije, kar jih je gospodarsko povsem izenačilo s staroslovenskimi svobodnjaki. Bilo jih je šest z družinami in z 2,2—2,8 ha polja na vsako. V zameno so pomagali pri utrjevanju in izvajanju kraljeve oblasti v župi. Tako je nastala vas Grad. Iz preostalega dela polja nekdanjega »gradišča« je kralj oblikoval pristavo za lastne potrebe. Še naprej pa sta bili v uporabi obe stari cerkvi, le da sedaj v kraljevo korist. Tudi vinogradov pod gradom niso zanemarili. S tem, da je kraljevo posestvo obsegalo osrednji del Blejskega kota, je hkrati nadzorovalo tudi celotni promet skozi njegov prostor. Ostali deli župe so ostali nedotaknjeni. Ker nova oblast ni drezala vanje, so se tamkajšnji dvorniki in svobodnjaki z njo hitro pomirili, navadnim podložnikom pa je bilo tako vseeno, za koga morajo delati.

Hitra ureditev notranjih razmer, opustela in neizkoriščena polja, predvsem pa sistem, ki je od nemškega kralja zahteval stalno podeljevanje posesti, so povzročili hitro drobljenje kraljevega posestva. Pristavo pri Gradu in morda tudi cerkev sv. Martina je dobil kranjski mejni grof, velik del vinogradov so dobili domačini. Vse ostalo pa je leta 1004 dobil briksenski škof Albuin kot posestvo Bled. Župe Bled ni bilo več.

Poglejmo si še usodo posameznih njenih sestavnih delov. Grajanj so se, ko je kraljevo posestvo razpadlo in je s tem njihova služba prenehala, že do druge polovice 11. st. izena-

čili z drugim svobodnjaki. Ti in dvorniki so med 11. in 13. st. večinoma postali ministeriali, največ briksenski pa tudi goriški in ortenburški, ostali so zdrsnili med navadne podložnike, nekatere družine so tudi izumrle. Le redki posamezniki so ostali kolikor toliko neodvisni še v poznejšo dobo, ko so se spojili z edlingi (en Grajan in eden od dveh viševniških dvornikov) in se z njimi počasi izenačili z ostalimi podložniki. Le potomcem nekdanjega želeškega dvornika in poznejšega posestnika na Mlinem se je brez ministerijalske stopnje posrečil dvig med višje plemiče. Najbolj znana oseba iz tega rodu je gotovo Peter Seebach, ljubljanski škof, katoliški tekmeč Primoža Trubarja. Tudi nekateri blejski ministerijali so postali vidni plemiči. Naj omenim le Grimšičarje in poleg njih še Nikolaja Kaula Blejskega-Zasipškega, ki ga v prvi polovici 14. st. lahko štejemo med deseterico najpomembnejših kranjskih plemičev.

Staroslovenski dvori, ki so nastali zaradi boljše izkoriščenosti polja, so s poglobljanjem družbenega prepada med dvorniki in podložniki postajali neučinkoviti. Volje, pridelati več in bolje, pri podložnikih ni bilo. Morda že po vzoru kraljeve razdelitve vasi Grad na posamezne kmetije, predvsem pa po vzoru ministerijalskih dvorov, ki jih je v 11. st. uvajal v Blejskem kotu Briksen, so tudi staroslovenski dvorniki pričeli deliti zemljo med podložnike. Njihovi dvori so sicer še ostali posestne enote, obdelovalno pa so se že delili na posamezne kmetije. To se je zgodilo že do konca 11. stoletja. Odslej je bila v Blejskem kotu v veljavi hubna razdelitev polja, ki torej ni bila posledica enkratne ureditve, temveč nasledek večstoletnega razvoja.

OPOMBE

Besedilo temelji na retrogradni analizi katastra in pisanih virov, ki je v vseh podrobnostih predstavljena v tipkopisni disertaciji: A. Pleterski, Gospodarski temelji razvoja srednjeveške agrarne družbe v Blejskem kotu, Filozofska fakulteta, Ljubljana 1984. Najboljši pregled arheoloških raziskav zgodnjega srednjega veka v Blejskem kotu daje tipkopisna disertacija: T. Knific, Bled v zgodnjem srednjem veku, Filozofska fakulteta, Ljubljana 1983. Za najnovejše arheološke podatke je treba gledati zadevno dokumentacijo, ki jo hrani arhiv Inštituta za arheologijo ZRC SAZU v Ljubljani. Pri izdelavi risb sta sodelovali Barbara Ravnik-Toman in Alma Bavdek.